

„Pre svega, neophodan nam je dijalog. I posle svega, još dijaloga.“

Intervju sa Rašom Nedeljkovim, CRTA

Za Rašu Nedeljkov, programskog direktora Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA), parlamentarni izbori u Srbiji za nekoliko dana će biti u fokusu svih aktivnosti. Ova NVO ponovo će igrati centralnu ulogu u posmatranju izbora u zemlji. Pošto postoji malo sumnje u ishod izbora, FNF je želeo da zna kako Nedeljkov generalno ocenjuje političku situaciju u zemlji: kako stoje demokratija i vladavina prava, da li je razdvajanje vlasti u zemlji funkcionisalo tokom vanrednog stanja, kakva se očekivanja i dalje postavljaju u odnosu na Evropsku uniju i šta znači pad pluralizma medija u zemlji.

Nedeljkov daje jasne i precizne odgovore na sva pitanja. Takođe, političkoj opoziciji ne šteti nijedna kritika. Oni su uključeni u međusobne svađe i beskrajne rasprave o bojkotu izbora, ali im nedostaju jasni, artikulisani programi i mobilizujuće ideje: "... jednostavno biti protiv Vučića u svim pitanjima nije dovoljno da stekne poverenje građana." Ono što državi takođe očigledno nedostaje su ljudi sa ličnim i profesionalnim integritetom.

Intervju vodili: Michael Roick i Dušan Dinić, FNF

1. Okolnosti i procedura uvođenja vanrednog stanja još su jednom pokazali dominaciju izvršne vlasti nad Skupštinom. CRTA je to dokumentovano kritikovala. Koje od mera donesenih u martu smatrate problematičnim, i gde po vašem mišljenju leži njihova opasnost u budućnosti?

Ustav dopušta proglašenje vanrednog stanja zbog opasnosti koja ugrožava opstanak države ili građana. Epidemija Covid 19 jesta takva opasnost, alisporan je put kojim je donesena odluka o vanrednom stanju. Nije odlučivala Narodna skupština, nego su to 15. marta učinili predsednik Srbije, predsednica Vlade i predsednica parlamenta, uz obrazloženje da ne postoje uslovi za sazivanje skupštinske sednice jer bi to podrazumevalo okupljanje prevelikog broja ljudi, suprotno merama zaštite od širenja zaraze koje su (očito) morale da stupe na snagu momentalno.

Sa stanovišta političke odgovornosti, važno je podsetiti se da je samo jedanaest dana ranije predsednik države raspisao izbore, a znamo da to podrazumeva dosta fizičkih kontakata i masovnih okupljanja. Tog 4. marta, kada nam je rečeno da ćemo na birališta 26. aprila, u nedalekoj Italiji registrovano je 3089 zaraženih i 107 umrlih. Nije se korona virus kao pretnja pojavio preko noći i zato ima smisla pitati da li je najviše

predstavničko telo baš moralo da se zaobiđe. Indikativno je čuđenje premijerke Brnabić zbog takvih pitanja. Parafrazirano, zapitala se, prilikom prvog sledećeg zasedanja parlamenta zašto je bilo potrebno da se ugrožava zdravlje tolikih ljudi kada „imamo jasnu većinu“, pa bi rezultat skupštinskog zasedanja svakako bio proglašenje vanrednog stanja. Ova izjava jasno ilustruje suštinsko nerazumevanje podele vlasti, ali i neravnotežu među granama vlasti.

Izvršna vlast nije se libila da „sugeriše“ zakonodavnoj kako da osmisli dnevni red zasedanja, kao ni sudskoj kako da sudi prekršiocima mera samoizolacije. Sporno je, na primer, i to što su, umesto uredbom Vlade, prava građana (sloboda kretanja) ograničavana odlukom MUP-a, što su kroz medije davane naznake da se nadziru mobilni telefoni i kretanje građana na način koji nije predviđen Krivičnim zakonikom. U najkraćem, epidemija i prateće vanredno stanje su nam pokazali da je vladavina zakona fragilnija nego što smo mislili. Moramo naći način da mobilizujemo društvo za njenu odbranu.

- 2. Odgovornost (accountability) pri trošenju javnog novca je još jedna važna tema za CRTU. Da li se na ovom planu zadnjih godina nešto poboljšalo, ili pogoršalo? Šta su glavni zahtevi/predlozi CRTE po ovom pitanju?**

Na nivou detalja, odgovor na Vaše pitanje dao je predsednik države poručivši javnosti da niko ne treba da ga pita kako nabavlja respiratore. To ilustruje koliko se u našoj političkoj kulturi vrednuje pitanje transparentnosti u trošenju javnog novca. Što se šire slike tiče, Crta je kroz inicijativu Otvoreni parlament godinama vršila pritisak na Narodnu skupštinu da počne razmatrati Završni račun budžeta, koji pokazuje kako su potrošena budžetska sredstva, odnosno novac građana. Naime, narodni poslanici nisu se bavili završnim računima od 2001. sve do 2019. godine. Imali smo bizarnu situaciju da je u objedinjenoj raspravi lani razmatrano 17 završnih računa iz prethodnih godina, ali i to je bio pomak ka jačanju nadzorne funkcije parlamenta, makar na formalnom nivou.

- 3. Pluralizam medija je u poslednjih nekoliko godina drastično smanjena - tako makar na osnovu svoje analize tvrde "Reporteri bez granica" i Freedom House. Koje strategije i mere su po vašem mišljenju neophodne da bi se popravilo stanje u medijima i razvila raznovrsnost mišljenja. Kakva bi pri tom mogla biti podela uloga između tradicionalnih i socijalnih medija?**

Posle višegodišnjih porođajnih muka i kroz, reklo bi se, inkluzivan proces, početkom ove godine donesena je nova Medijska strategija, a s njom je rođena i izvesna vera u mogućnost zdravijeg medijskog ambijenta. Ipak, bilo koji dokument sam po sebi ništa ne rešava. Na osnovu opsežnog monitoringa najuticajnijih medija koji Crta sprovodi po

najvišim međunarodnim standardima, i to ne samo u periodu predizborne kampanje, jasno je da politički pluralizam u medijima postoji samo u nalazima REM-a, Regulatornog tela za elektronske medije. To nominalno nezavisno telo već godinama je bitan deo problema umesto deo rešenja za mnogobrojne nedostatke medijske scene.

Dok nama odlaze godine na bavljenje istim starim pitanjima, vreme donosi nove ogromne izazove za koje smo, rekao bih, nespremni, znajući kakva su nam medijska ponuda i stanje medijske pismenosti građana. Demokratija je globalno izložena jakoj ofanzivi dezinformacija, lažnih vesti i raznih teorija zavere. Dezinformacije i poluinformacije o štetnosti vakcina, na primer, direktno ugrožavaju javno zdravlje. Društvene mreže imaju nespornu moć, ali pitanje je za kakve sve ciljeve ta moć može biti iskorišćena. Svetski skandali poput afere „Kembridž analitika“ nam pokazuju koliko su fundamentalne demokratske vrednosti ranjive u novom digitalnom okruženju. Društva koja imaju profesionalne i odgovorne medije, snažne javne medijske servise i živu kritičku javnost mogu da se bore s opasnim pojavama o kojim govorim. Mi u Srbiji to nemamo.

Ipak, izvesno ohrabrenje nam je donela korona kriza, jer se ispostavilo da u tako dramatičnim okolnostima značajno raste konzumacija sadržaja koje plasiraju (ne baš mnogobrojni) kredibilni mediji. Pod okriljem Crte već deset godina funkcioniše Istinomer, prvi fact-checking online medij u regionu, kome se posećenost utrostručila u jeku epidemije.

4. Kakva je po vašem mišljenju nezavisnost državnih institucija? Da li su pristupni pregovori sa EU doneli neko poboljšanje po tom pitanju?

Institucije su srce problema. Mislim da je lakše doći do promena bilo čega što nije dobro u zakonskom okviru nego pokrenuti institucije (od „krunskih“ do onih manje vidljivih) da rade svoj posao i tako zakonima daju život. Pošto su izbori jedan od fokusa delovanja Crte, naše kritike su najčešće usmerene na institucije od čijeg rada u najvećoj meri zavisi kvalitet izbornog procesa, kao što su Tužilaštvo, Agencija za borbu protiv korupcije i Regulatorno telo za elektronske medije.

Sigurno nisu svi uzroci za nemoć i inertnost institucija u njima samima. Problem migracije moći izvan zakonskih i institucionalnih okvira mnogo je kompleksniji i povezan je s vrlo dugim procesom erozije sistema. Ipak, iskustvo nas uči koliko je važan faktor ličnosti unutar nezavisnih institucija. Na primer, s Rodoljubom Šabićem je institucija Poverenika za informacije od javnog značaja i te kako bila spremna da se suprotstavi raznim centrima moći u odbrani javnog interesa. Ima još takvih primera, ali ne mnogo. Kada bismo imali više ljudi od profesionalnog i ličnog integriteta, možda bismo imali i jače institucije.

Gledajući više godina unazad, pristupni pregovori sa EU sasvim sigurno jesu direktno doprinikli uspostavljanju i razvoju nezavisnih institucija. U odnosu na dvehiljadite godine, kada je EU više pažnje usmeravala na razvoj demokratskih institucija, poslednjih godina se fokus EU u Srbiji više usmerio na normalizaciju odnosa između Srbije i Kosova, kao i migracionim procesima. Izvršna vlast je iskoristila ove okolnosti za koncentraciju svoje moći i degradiranja nezavisnosti sudstva i relativizacije parlamenta. Očekujemo da će EU, koristeći mehanizme iz procesa pridruživanja, u narednim periodu odlučnije braniti principe i vrednosti na kojima počiva sama EU, poput oštrijeg izveštaja o progresu Srbije iz 2019. godine.

5. Analize političkih odnosa u Srbiji su veoma kritične prema izvršnoj vlasti. Kako stoje stvari sa opozicijom? Da li se slabost skupštine makar delom može pripisati podeljenosti i nejedinstvu opozicije, i šta je uzrok tome?

Upravo svedočimo situaciji u kojoj opozicija silnu energiju rasipa na međusobna optuživanja i „istragu“ izdajica, na rasprave za ili protiv bojkota, bez jasne komunikacije o očekivanjima od jedne ili druge opcije. Činjenica je da je opoziciji jako sužen prostor za dejstvovanje, posebno u medijima, ali očigledno je i da za pridobijanje poverenja građana nije dovoljno samo biti u svemu protiv Vučića. Zabrinjava i utisak da deo opozicije potencijalna rešenja vidi izvan institucionalnih okvira političke borbe.

Među građanima još uvek ima demokratskog potencijala, naša istraživanja to pokazuju, ali nedostaju artikulisani programi i mobilisjuće ideje. Nema jasne vrednosne profilisanosti u opozicionom bloku, povezuju su ljudi koji šalju nepovezive poruke. Može se desiti da se tek posle predstojećih izbora suočimo s tim kako izgleda život bez (ikakve) opozicije; pitanje je da li će i vladajuće strukture tada shvatiti koliko je opasna takva situacija.

6. Zaključno: Kako bi po vašem mišljenju trebalo postupiti da se smanji polarizacija u društvu, te da se makar ublaže njeni najekstremniji primeri?

Pre svega, neophodan nam je dijalog. I posle svega, još dijaloga. Dijalog baziran na činjenicama, koji će, ako niko drugi, pokretati mediji u službi građana i javnog interesa. Razumem ljude koji padaju u apatiju, povlače se u razočaranje, ali razum nameće da razgovaramo, tražimo kompromise, ne odustajemo, povezujemo se, tražimo svoja prava, vršimo pritisak na institucije, trudimo se da dođemo do objektivnih informacija, razumemo stvarnost... Da se korak po korak približavamo mestu s koga ćemo imati bistriji pogled na budućnost ovog društva.

**FRIEDRICH NAUMANN
FOUNDATION** For Freedom.

Western Balkans